

JOZE ŽIGON
REGESTA PREŠERENIANA

1. **Odgovorljivo neodgovorljivo vprašanje**

Listine o Prešernovem dunajskem filozofskem študiju, to je tretjem letniku, ki ga v Ljubljani ni bilo, označujejo pesnika kot štipendista. Le zakaj?

Zato, ker je to bil.

Statut štipendije prošta Prešerna določa, da se ustanova podeljuje za ves čas filozofskega študija, tj. za vsa tri leta. In ker tretjega leta v Ljubljani ni bilo, marveč le na sedežu univerz, je logično tudi za tam podelitev veljala.

Brez tega denarja bi Prešeren na Dunaj sploh ne bil mogel iti, saj so se njegovi podporniki strici po vrsti začeli obotavljati, ko se je uprl iti v lemenat. In ko se je po absolviranem 3. letniku filozofije hotel vpisati na jus, je bil zares na razpotju: ali si drzniti študirati jus, iti svojo pot brez štipendije in brez pomoči stricev, to se pravi brez vsega, ali pa kapitulirati in iti v lemenat, kjer bi »vse« imel.

Potem pa so prišli prijatelji, ki so ga ogovarjali, je prišla nova, Knafljeva »štiftenga« in »dobra služba«, Klinkowström — in pesnikov hod je bil odločen.

2. **Spričevala**

Niso se vsa ohranila, ali toliko pa vendarle, da lahko spremljamo oblikovanje pesnika-šolarja od ribniške žlice pa do doktorskega klobuka. Manj pa je znana njih pot od pesnikove smrti 1849 dalje.

Za nekaj časa se sled za njimi sploh izgubi, pravzaprav za dobrih petdeset let od 8. februarja 1849 dalje, ko jih najdemo v rokah dveh hčerk takrat že pokojnega notarja dr. Gregorja Ložarja v Vipavi. Dekleti sta slabo živeli in dokumente radi prodali Tomu Zupanu, ki so tako prišli v pravo skrb. Poti, po kateri sta prišli do njih, nam sicer nista sporočili, a jo je lahko najti.

Ob pesnikovi smrti je bil menda edini človek, ki je znal ceniti vrednost teh papirjev, njegov nečak Janez, Boštjanov, poznejši radovljiški notar, in si jih poleg nekaterih knjig izgovoril ter hranil. V petdesetih, šestdesetih letih, ko je v notariatski praksi služboval v Gradcu, je tam prav tako jedel kruh Gregor Ložar, častivec Prešerna še iz ljubljanskih dijaških let. Bodisi je temu naše dokumente Janez prodal ali pa mu jih je iz prijateljstva daroval, razen doktorske diplome, katero je obdržal do zadnjega. Po njegovi smrti pa si jo je na ponudbo vdove za spomin nanj izbral okrajni uradnik Mihael Schorl.

Tega žena jo je potem tik pred prvo vojsko prodala (ne darovala!) kranjskemu deželnemu odboru, ki jo je kupil za sto kron in dal Narodnemu muzeju v hrambo.

3. Tretji letnik filozofije v Ljubljani

O tem naša kulturna zgodovina menda nič ne ve. Po 2. letu tega študija se je moral ljubljanski absolvirani filozof, kakor so take kandidate imenovali, obrniti drugam, v Gradec recimo ali na Dunaj, to se pravi, da je bil oškodovan v primeri s tamkajšnjimi študenti.

V biografijah nekaterih vidnih predstavnikov Prešernovega časa, npr. Chrobatha, Kastelca, pa nas preseneča, da so po dovršenem dvoletnem liceju (1817/18) ostali »še nekaj mesecev« v Ljubljani, da pa so potem končali univerzo eno leto hitreje kot oni, ki so morali najprej obiskovati še 3. leto filozofskega študija, jus npr. v štirih ali z doktoratom v petih letih, to se pravi, da 3. letnika liceja na Dunaju (ali v Gradcu) niso obiskovali, marveč šli iz Ljubljane naravnost na univerzo.

Študijskih predpisov, ki bi trajanje študija v tistih letih spreminjali, ni. Mogoča je torej le ena rešitev: v šolskem letu 1818/19 je obstajal v Ljubljani izjemoma tudi 3. letnik liceja ali filozofije ali nekaj enakovrednega.

Zares je ohranjen rokopisni katalog, v katerega so vpisani tudi tukaj obravnavani absolventje ljubljanskega liceja 1817/18.

Ves ta katalog je meni nekam nejasen. Ali eno je gotovo: vanj so vpisani naši nesrečneži. Za to ni drugega odgovora kot ta, da so obiskovali še v Ljubljani 3. licej!

Kako je bilo uradno z njim, ni povsem razumljivo; vse pa kaže, da so ga v Ljubljani, *horribile dictu*, nekam na svojo roko ustanovili in da so potem na Dunaju ta fait accompli nekako priznali in prizadeti študenti niso bili oškodovani.

4. »Golj'fani stavec« 1822 (28. 3.)

Povod za to edino slovensko uprizoritev na ljubljanskem poklicnem odru v prvi polovici 19. stoletja — vse drugo, kar je sploh bilo, je amaterstvo — se pripisuje kranjsko-nemškemu literatu Jožefu Antonu Babniku. Za potrditev ali zanikanje te teze pa je treba preiskati njegovo življenje nekoliko bolj kot doslej.

Babnik je bil tisto, čemur malo evfemistično pravimo problematična natura. Za to je lahko najti razlago. Ni se namreč rodil v Ljubljani ok. leta 1802, marveč ne poznamo ne kraja ne časa njegovega prihoda na svet. Babnik je bil najdenček! Našli so ga na klopi pod nekim drevesom na Karlovški cesti, približno tam, kjer je pozneje stala t. i. »voserkasarna«. Ta usoda ga je morila potem vse življenje do bednega konca v hiralnici. Zakonca Babnik, majhna kramarja in sejmarja iz šentjakobske fare, sta ga posinovila in mu dala dom, ali neznanu »kdo in kaj« ga je morilo do konca. Postal je zaprt, sam zase, fatalistični kvazi-romantik, kar se očituje tudi v njegovem pisanju.

Že na gimnaziji — Prešernov sošolec — ni bil ravno vzor. Bil je član dijaške klape, ki se je zbirala okoli šenklaškega kaplana Tuška in z njim popivala po predmestnih štirijah. To je bila menda tista Trdinova Weinvertilgungskommission; ali Prešeren ji najbrž ni pripadal — vsaj uradni akti ga v tej zvezi ne omenjajo. Babnikovi učni uspehi niso bili nič posebnega; v šesti je celo padel in jo moral ponavljati, tako da je za odličnim Gorenjcem zaostal. Liceja pa sploh ni obiskoval, marveč je šel na gozdarsko šolo, in to za čuda ne v Mariabrunn, kamor so hodili s Kranjske, marveč v Baňsko Št'avnico na Slovaškem.

Maturiral je torej 1819/20; že prihodnje leto, 1820/21, ali vsaj 1821/22, je bil v Baški in 28. 3. 1822, ob uprizoritvi »Starca«, kakor tudi nekaj prej in pozneje sploh ni živel v Ljubljani in potemtakem ne more imeti z njim nobene zveze.

Sicer pa je za to priča tudi Prešeren, ki je 19. julija 1838 pisal Vrazu, da Kordeš in njegovi sodelavci »haben bis nun schwerlich insgesamt eine Seite krainisch... geschrieben«. »Sodelavec« pa je bil tudi Babnik, ki je bil do slovenščine že kot dijak brezbrizen in niti fakultativnega pouka na gimnaziji ni obiskoval.

Kdo bi pa utegnil biti prevajavec?

Z lepaka za to predstavo izvemo dve, tri zanimivosti.

Nastopajočih oseb je več kot jih ima Kotzebueov original: slovenski »Starček« je potemtakem prireditelj, predelava, kajti novih oseb igri ni mogoče kar tako pritakniti, brez spremembe vsebine oziroma dejanja. Komedijska je bila torej spremenjena vsaj deloma, nekako po Linhartovem receptu recimo, in kaže na osebo, ki je imela veselje do teatra in vsaj nekaj erudicije in še prerodne tendence. To pa je bil v slovenskem območju tedanje Ljubljane samo Andrej Smolè. O njegovi prerodni usmerjenosti ni treba še posebej govoriti; pravzaprav tudi o njegovem gledališkem ognju ne. Omenim naj samo, da so bili Smoletovi edina slovenska družina, ki je imela v stanovskem Terpsihorinem hramu svojo ložo. Nekoliko težje je z njegovo pisateljsko usposobljenostjo, saj je celó Prešeren sodil, da je bil »brez posebnih pisarskih darov« (pismo Čelakovskemu 18. 3. 1833). To je res le za njegovo samostojno kreativnost. Za jezikovno znanje in prevajanje pa je imel celó šolo, saj se je v letih 1817—1819 učil privatno slovenščine pri Vodniku, s katerim sta skupaj, menda za vajo, prevajala prav Kotzebueja (»Die Kleinbürger«). Pa tudi jezikovni izraz »Starca«, kolikor je mogoče soditi iz skopega letaka, očituje ljubljansko kranjščino, kakršno je tedaj rabil Smolè v svojih pismih. Posebno zanimiv je terminus »dej« za akt, dejanje: je Linhartov in priča, da je prireditelj le-tega poznal in da je svoje delo navezal na njegovo pionirstvo.

»Golj'fani stavec« pa ni treba, da ga je napisal šele 1822, marveč lahko že prej, ko je bil v Ljubljani na primer še Prešeren in da je tudi ta bil pri vsej akciji — »kolaboracionist«.

»Golj'fani stavec« predstavlja zvezni člen med Linhartovimi gledališkimi prizadevanji in Smolè-Prešernovimi iz 1840. Prevajalec je bil verjetno bratec Andrej, gotovo pa iniciator in aranžer uprizoritve.

5. »Le petica da ime...«

Denar je bil Prešernova ahilova peta, ali prav nekaj podobnega je še tudi nam, kadar govorimo o njegovih gmotnih zadevah. Tako slišimo npr., da je dobival pri Klinkowströmu letno 300 (tristo), pri Dubških pa celó zdaj mesečno 100 (sto) zdaj 50 (petdeset).

Denar seveda pesnika ne naredi, ali če pišemo njegov življenjepis, pa takele številke le niso prav nič prijetne, ker samó begajo.

Še bolj pa begajo, če izveš, da sta takrat, v predmarcu, bili v Avstriji dve vrsti denarja, nekako tako kot dandanes stari in novi dinar.

Zaradi skoraj nenehnih vojská je v prvih dvajsetih letih prejšnjega stoletja vrednost papirnatega denarja divje padala: od 1799—1820 se je znižala za 92 (dvaindevetdeset) procentov! Treba je bilo drakonskih ukrepov.

Do leta 1811 je imela Avstrija samo eno valuto. Februarski patent 1811 pa je znižal vrednost bankovcev na 1/5 (petino) nominale. Novi denar, boni, t. i. Einlösungsscheine, je bil od 1. februarja 1812 edina veljava za nostranjost (Inland). Razmerje proti stari, razmerje med prejšnjim konvencijskim kovanecem (Conventionsmünze, C. M.) in novo dunajsko veljavo (Wiener Währung, W. W.) se je šele leta 1820 stabiliziralo na 100 C. M.: 250 W. W., to se pravi za 100 (sto) novih goldinarjev (40 štirideset) starih, in tako ostalo, z manjšim ali večjim nihanjem, do 1858, ko je bila uvedena avstrijska veljava, Österreichische Währung: 1 (en) goldinar = 100 (sto) krajcarjev (prej 60, šestdeset), pri čemer je stari, konvencijski goldinar zopet zrastel za 5 (pet) odstotkov, tj. 100 (sto) starih goldinarjev (C. M.) = 105 novih (Ö. W.).

Ključ za preračunavanje konvencijski : dunajski goldinar je 1 : 2,50. V predmarcu je bil torej 1 stari goldinar vreden 150 novih krajcarjev, 1 novi goldinar pa 24 starih krajcarjev.

Če si po teh pojasnilih ogledamo v začetku navedene vsote, kaj hitro ugotovimo, da so velike razlike nastale zaradi tega, ker ne vemo, v kateri veljavi so mišljeni posamezni zneski. Če pa npr. beremo, da je pesnik dobival pri Dubških 100 (sto) ali 50 (petdeset) goldinarjev na mesec in damo prvi postavki pravo veljavo, tj. 100 WW, dobimo skoraj uravnovešene številke: 40 C. M. in 50 C. M.

Verjetno moramo torej razumeti pri 300 »C. M.«, pri 100 pa »W. W.«, kar bi pomenilo, da je dobival pri Klinkowströmu 25 gold. C. M. mesečno, pri Dubških pa 40 prav takih.

Literatura

T. Zupan, *Kako Lenka ...* 1933, 15, 17; F. Kidrič, *Prešeren II*, 1938, 59, 73; A. F. Pribram, *Materialien zur Geschichte der Preise in Löhne in Österreich I*, 1938. — Konvencijska kovanca sta bila 1 dukat (zlatnik, Prešernov »rumenjaka«) = 4 goldinarje 30 krajcarjev, 1 tolar (srebrnik) = 2 gold.

6. »Nedolžna laž«

»Nedolžna laž« naj bi menda bilo Prešernovo datiranje svoje službe pri Baumgartenu na drugi prošnji za advokaturu 1834. leta, da je delal pri njem »nekako od srede aprila 1828«, ko se še niti ni vrnil z Dunaja (SBL).

Prešeren naj bi torej v neki listini zapisal neresnico; če se je zavedal, kaj dela, in mislim, da se je, je zagrešil falsifikat, ki bi bil lahko zanj zelo nevaren. Tako nepreviden in lahkomiseln pa menda vendarle ni bil. Zato smemo vzeti njegovo trditev za resnično.

Na drugi strani pa imamo neovrženo Baumgartenovo spričevalo, da je pesnik pri njem bil v advokatski praksi od 1. (prvega) septembra 1828 dalje. Če povrhu sodimo, dve kontradiktorni izjavi; mislim pa, da sta obe resnični: hoditi v neko advokatsko pisarno, da si nekaj zaslužiš, kakor je delal npr. tudi Kastelic, in hoditi z namenom pridobiti si potrebna leta za advokaturu, je dvoje. Z drugimi besedami: Prešeren se je šele s 1. septembrom definitivno odločil za advokaturu in začel za ta namen delati prakso (»die Advokatur-Praxis bey mir genommen«, pravi Baumgarten).

Ta diskrepanca bi bila s tem pojasnjena. Ali zdaj pa sledi nekaj novega, česar ni nikjer brati: Prešeren je torej šel 1828. z Dunaja takoj po doktoratu, recimo v začetku aprila, in je bil sredi istega meseca že tam! Kje so pa potem Lysice, kjer se je poleti 1828 oddihoval in se baje zapletel z neko lepo Židinjco?

Na ta vprašanja je lahko odgovoriti: Prešernove »Lesce«, njegovo žalostno judovsko dekle in vse drugo, kar je s tem v zvezi, je treba samo premakniti za eno leto nazaj, v leto 1827: takrat je bil čas, da se z Emanuelom Dubskim pred dunajskim prahom in mestnimi skušnjavami prek Brna umakneta na kmete, v samoto, v rekreacijo in študij.

Kaj je bil pravzaprav pesnik temu mlademu, komaj dvajsetletnemu grofiču? Inštruktor, domači učitelj, korepetitor? Same besede, ki ne povedo veliko.

Plemiči, ki so poslušali na dunajski univerzi jus, ga v resnici niso poslušali; zanje obisk predavanj ni bil obvezen kakor tudi ne roki izpitov, marveč so si najeli starejšega jurista, ki jim je potem kjerkoli in kadarkoli bral iz predpisanih učbenikov tisto, kar so sicer »predavali«, to se pravi brali profesorji. Potem sta pa učenec in učitelj materijo ponavljala, dokler ni šlo bolj ali manj gladko in se je plemiško dete lahko dogovorilo s profesorjem za izpit. Take pomočnike so imeli le-ti vedno v zalogi. Za Prešerna sta gotovo priskrbela to službo Tomaž Dolinar, ugledni predavatelj in njegov rojak, pa Ljubljčan Franc Edlauer, njegov dober znanec in Žabničanov asistent.

Tako je tudi razumljivo, zakaj Prešeren pravi, da ga uk za rigorozne ni nič motil: Emanuela je pripravljaj za navadne izpite, sebe pa mimogrede za stroge!

Težko razumljivo pa je, kar je takrat pisal Ferdinand Perko, tudi jurist, prijatelju Čopu o Prešernu v teh letih: da je namreč 1826 že zgodaj, še pred 5. junijem, šel domov. Literarna zgodovina se temu upravičeno čudi: pred koncem šolskega leta, pred koncem avgusta, in preden je 24. istega meseca dobil spričevalo za vsa štiri leta študija, tj. absolutorij!

Tu se nekaj ne ujema.

Pač pa bi bilo vse v redu, če bi to veljalo za dve leti pozneje, za 1828!

In če uporabimo zdaj podobno metodo kot zgoraj, le da premaknemo vso problematiko ne nazaj, ampak naprej, za dve leti naprej, najdemo presenetljivo dejstvo, da Perkovi podatki za leto 1828 — veljajo! Prešeren se je tedaj res še pred 5. junijem vrnil v Ljubljano!

Ferdinandovo pismo naj bi torej bilo napačno datirano ali napačno dešifrirano.

7. »Lieber Bruder im Weine«

Naslovljenec Prešernovega pisma od »prvega pasjega dne« 1834 je po splošnem mnenju duhovnik Lovrenc Poklukar, tedaj vikar v Črnučah.

Ta domneva je kaj malo utemeljena; naslanja se zgolj na »Euer Hochwürden«, »prečastiti«, kot pesnik ogovarja naslovljenca.

K besedilu pisma najprej majhen popravek: »Dr. Crobath lässt daher an Dich die Bitte und an Fräulein Nina den Befehl ergehen...« se prav glasi: »...die Bitte und Fräulein...«, to se pravi, dr. Crobath ti pošilja prošnjo, Fräulein Nina ukaz... Besedica »an« je svojevoljno vstavljena in kvari smisel.

»Hochwürden« je res nagovor za župnika in podobne cerkvene dostojanstvenike, ali tu ni mišljen resno, marveč kot nagajiv vzdevek za osebo, ki po nekih telesnih ali (in) duševnih lastnostih spominja na rejnega, dobrodušnega fajmoštra.

Célo pismo je ubrano na takšno struno; preveva ga nekak vinski humor: Bruder im Weine, schwarzberöckct, Wahlfahrt, allerhöchste Ungnade, ein keusches... Bett, dein Saufbruder. Da, ironičnemu nagovoru »Bruder im Weine« se celó zoperstavlja svetopisemska metafora »Mitbruder im Weinberge des Herrn«, to se pravi, oni (duhovni) drugi so bratje po Gospodu, midva pa po vinu; »dein Saufbruder« to še krepko poudarja.

Razen obravnavane besede pa nič ne upravičuje omenjene domneve. Nasprotno, vse kaže, da gre za laika. Le čemu kleriku razlagati koledarske stvari, navade »črnorokcev«, enačiti popivkarski izlet s pobožnim romanjem?

Razen teh splošnih pomislekov pa govori proti osporavani domnevi, da je Poklukar naslovljenec, še nekaj posebnih: za takšne popivkarske eskapade je bil pač že prestar (rojen 1771) in čemu naj bi bil na Šmarno goro, ki jo je imel pred nosom, hodil po velikem ovinku čez Ljubljano in tam prenočeval?

Lovrenc Poklukar nikakor ni iskani neznanec, niti ne kak drug klerik.

To je bil laik: neka dama Nina (Crobathova sorodnica Ana Edlicher) ima nad njim »oblast«, živi nekje na visokem Gorenjskem — »velika Šmarna gora« je ironično mišljeno v nasprotju z »majhnimi« tam gori —, zakrknjen samec je — odtod nagajanje z »deviško« posteljo; ima svoje gospodarstvo — veliko perutnine in konje, da se lahko vozi v Ljubljano, je zelo gostoljuben — »zahlreiche Gäste«, rad dobro jé in pije in ime mu je Lovrenc. Ker je prijatelj advokata in njegovega koncipijenta, smemo tudi suponirati, da je istega poklica, torej kak sodnik ali okrajni komisar.

Tak »Lorenc« pa je bil edino dr. Lovrenc Noč, doslej v literaturi še neznano ime.

Doma je bil iz Most pri Žirovnici, torej Prešernov bližnji rojak, z njim menda tudi v daljnem sorodstvu (Janez in Marija Noč iz Most), že 1797 doktoriral na dunajski univerzi, v prvi polovici 19. stoletja po raznih pravniških službah na Kranjskem, umrl ne vem kdaj in kje.

V času našega pisma je bil nekje na Gorenjskem (Bled?), najbrž precej osamljen, zaradi česar je rad zahajal k prijateljem v Ljubljano »na kozarec« in — morda — rodoljubni klepet.

8. Eno domnevano in eno pozabljeno stanovanje

Vprašanje Prešernovih ljubljanskih stanovanj po vrnitvi z Dunaja se zdi, da je že docela rešeno: vzameš v roke Prešernov album in tam najdeš vsa nabrana; od leta tega in tega tam in tam itd., našeta lepo po vrsti, od 1828 pa do 1846 kot na molku. Če pa pogledaš malo natančneje, vidiš, da se v tej sklenjeni vrsti tam v letu 1835 začinja neka negotovost (»menda«) ali da celó za zija nekaka vrzel.

Zares pomeni to leto v Prešernovem stanovanjskem beganju prelomnico.

Ko se je vrnil 1828 v Ljubljano, se je preprosto naselil kot podnajemnik pri Kastelcu, prihodnje leto pa še laže, k ljubemu staremu stricu Jožefu, ki se je po upokojitvi preselil v Ljubljano in se nastanil v Rožni ulici 100 (danes 4; v nadaljnjem zmeraj v obliki ulomka 100/4). Ko pa je stric 24. 3. 1835 umrl, se je odprlo razpotje: ali sam nadaljevati podnajemniško življenje ali se postaviti na svoje noge, najeti svoje stanovanje in začeti s sestro Katro svoje gospodinjstvo.

Odločil se je za drugo, se jeseni — selitveni roki so bili v tistih časih Jurijevo (24. 4.) in Mihelovo (29. 9.) — 1835 preselil na Mestni trg 259/17 v Aichholzerjevo hišo, kjer je že od 1832 stanoval Kastelic. V kakšnem razmerju z njim (skupno gospodinjstvo ali samostojno), se ne da ugotoviti.

Komaj pa se je nova stranka v tej veliki hiši dobro utaborila, je že počilo.

V začetku maja 1836 je Ljubljana zvedela pomembno novico: vojaško divizijsko poveljstvo za Kranjsko in Koroško, ki je bilo v Celovcu, se preseli v Ljubljano!

Ta za mesto precej ugodna sprememba pa je takoj sprožila vprašanje, kam z novim, zlasti kje dobiti stanovanje za visoke vojaške funkcionarje?

In so ga našli prav v Aichholzerjevi hiši.

Odpovedano je bilo menda kar vsem številnim strankam. Začelo se je pravo preseljevanje narodov: stari ven, novi noter!

Med prizadetimi sta bila tudi Kastelic in Prešeren.

Prvi se je, torej o Mihelovem 1836, preselil na Poljane 13/17, v hišo, ki jo je pozneje, 1839 ali vsaj 1840, tudi kupil; Prešeren pa, po splošnem mnenju (Vrhovnik, Kidrič, Slodnjak), na Mestni trg 259/21 (Ključavničarska 1) v hišo lektarja Homana.

Vir za te podatke o pesniku je samo eden — sestra Lenka: »Potlej po smrti Jožefovi sta šla s Katro nekam drugam. Kakor sem Katro zastopila: 1.vič k Aichholzerju (rajtam na 'placu'): potlej v 2.gič pa k nekemu 'lectarju'.« Lenkino pripovedovanje Tomu Zupanu, NUK, Ms).

Lenka potemtakem pozna za čas po 1835. letu samo dvojce Prešernovih stanovanj.

Prvega, pri Aichholzerju, zdaj že malo bolj poznamo.

Kaj pa drugega, pri nekem »lectarju«? Sama pravi o njem: »Z lectarjevega stanovanja je šel v Kranj.«

To drugo stanovanje je zadnje pesnikovo stanovanje v Ljubljani, tisto na Poljanskem nasipu 10/16.

Lastnik te hiše je bil Andrej (Schittnigg).

O njem ve Lenka neke družinske podrobnosti: da je imel hčerko, ki da je šla k usmiljenkam, ki pa je hudo zbolela in se vrnila domov in v naši hiši umrla. Katra je bila zraven.

Žitnik je res imel hčerko Katarino, ki bi bila rada postala usmiljenka, ki pa je, že s. Renata, morala domov in prišla v Ljubljano le še umret (po 9. oktobru 1843).

In ta Žitnik je bil — »lectar«! S tem, z »lectarjem«, ki mu Lenka ne ve niti imena — enkrat pravi celó, da se je Aichholzer pisal —, je vice versa identificirano tako Prešernovo zadnje stanovanje kot tudi njega lastnik.

V literaturi pa se ta »lectar« dosledno enači s Silvestrom Homanom, ki da je Prešeren pri njem stanoval od leta 1836 do 1839 ali celó 1840.

Kako naj to razložimo!

Homan je res imel lectarijo na Mestnem trgu, sprva menda v Aichholzerjevi hiši, nato, še v Prešernovem času, v magistratni sestavi, nasproti številke 259/21, končno pa res na tej številki sami. Kupil pa jo je šele decembra 1836 in bi se torej Prešeren jeseni istega leta nikakor ne bil mogel vseliti v njegovo. Ivan Vrhovnik (roj. 1851), ki je prvi obširno obravnaval témo Prešernovih stanovanj, se je tega lectarja Homana dobro spominjal iz otroških let. Ko je pri Lenki naletel na »lectarja«, ki ga pred njim ni mogel dešifrirati ne Tomo Zupan ne Franc Levec, ga je kratko malo izenačil s svojim Homanom.

Prešeren potemtakem na št. Mestni trg 259/21 oziroma Ključavničarska ulica 1 nikdar ni stanoval.

Prešeren se je jeseni 1836 res preselil, toda ne v smeri k magistratu, marveč nasprotno, od njega dalje, na št. 155/28 v hišo knjigoveza Klemensa.

O tem do danes še nič ne vemo, in vendar je na voljo dovolj zanesljivega gradiva, zopet v zapiskih Toma Zupana (Narodni muzej, Ms). Le-ta je v začetku našega stoletja izvedel za upokojenega naddavkarja Jožeta Potokarja iz Kamnika, ki da je v svoji mladosti pesnika poznal.

Potokarjeva majhna uradniška družina je v tridesetih letih preteklega stoletja stanovala v Kuharjevi hiši, na Starem trgu zraven nenavadne št. 11 a (namesto trinajst) — danes menda št. 15 —, ali pa na številki 11, (dve manj v smeri proti magistratu). Povprek na nasprotni strani so bile (oziroma so še) številke 157/24, 156/26, 155/28. In v tej zadnji je živel Prešeren od jeseni dalje, ne pa na domnevani 259/21.

Potokar je dobro poznal pesnika in mladostno Ano (Jelovškovi so tedaj stanovali v bližini, še nekoliko bolj proti magistratu) in je bil njemu postillon d'amour, tj. prenašal je med njima pošto. Rojen je bil 1829. leta in v tistih letih ravno prav star za tak opravke.

Potokarjeve pripovedi so povsem verodostojne. Hišo in druge okoliščine opisuje (po sedemdesetih letih!) natančno in brez zmot: da je bila tedaj »na vogalu«, da je mimo nje šla ulica do Ljubljane, da je bila v njej Hohnova (prav: Klemensova) knjigovoznica in knjigarna.

Urbanistični opis velja: med našo številko 155/28 in sosednjo, nekdanjo 154, je res držala vse do potresa 1895 ozka, za staro Ljubljano značilna »ulica« — Starinarska steza. Hišo 154 in še sosednjo 153 so potem podrli in na obeh stavbiščih postavili novo, sedanjo 30 (pri navajanju hišnih številk velja »danes« in pod. za čas ok. 1950), nekdanji prehod pa ne zazidali, ampak le zadelali, in sicer tako, da so čez ustje, pred začetek »steze« na obeh straneh potegnili zunanjo steno, fronto nove hiše. Tako je nastal pravi urbanistični monstrum, prehod, ki je prehod, dasi ni prehod.

Na stezi so kraljevali, kakor že ime pove, starinarji; tudi majhna branjarija je tu čepela, da si je Jožek za pesnikove denarce lahko kupil zemljico.

Vhod v našo številko 28 je bil s steze in je še danes ohranjen, čeprav več ne rabi.

Tu na Starem trgu 155/28 je torej bilo Prešernovo »pozabljeno« stanovanje.

Čas je lahko določiti; Potokar navaja letnici 1838 in 1839, Matej Svetličič pa ima Prešerna za zadnje leto že med svojimi šentpetskimi župljani: torej od jeseni (Mihelovo) 1836 do pomladi (Jurijevo) ali jeseni 1839 — za pesnika usoden čas!

9. Koseski — čbeličar?

Po natisku soneta »Potashva« (1819) je Koseski umolknil, in to za petindvajset let, ko se je spet oglasil s svojo »Slovenijo« (1844). Če to bombastično odo dobro preberemo, moramo reči, da nikakor ne more biti nekako začetniško delo, delo človeka, ki je več kot dve desetletji živel križemrok, to je, se ni brigal za literarno ustvarjanje, za poezijo.

Znano je pač, da je hodil dolga leta na počitnice v svoje rodne Koseze oziroma Moravče, da se je mimogrede ustavljal v Ljubljani in iskal stika

s tamkajšnjimi literati-čbeličarji, tudi s Prešernom, ali to je tudi vse. Pa je vendar bilo še nekaj več: Koseski je tudi sam v tistih letih pesnil in pošiljal uredniku almanaha svoje prispevke.

V Kastelčevi zapuščini se je ohranilo več gradiva nekega do zdaj neznanega avtorja, ki je svoje prispevke za Čbelico oznamoval s krajevnim določilom »v Moravčih« in z datumom »21/7/38«. Med temi prispevki je tudi »Prošnja do noči« brez navedbe avtorja. Je pa to prevod znamenite Lenauove pesmi »Bitte«:

Weil auf mir, du dunkles Auge...

Prevod je še dosti dober, kazijo ga pa zelo značilne sestavljenke: ljubomirna, tajnosrčna, zvezdovečna, srečonosna (noč), ki te takoj spomnijo na limbaroramna in pod. »kompozicije« Koseskega.

To in pa zgornji krajevni podatek kaže odločno na njega.

Koseski je bil torej vsaj potencialni čbeličar. Da pa ni nobena njegova pesem v zborniku izšla, ni kriv on sam, marveč Čbelice smrt. Vendar pa je zgornji datum nov dokaz, da je Kastelic 1838. leta še zmeraj mislil na izdajanje almanaha.

10. Pleso

Za Prešernovega prijatelja Jerneja Levičnika se vztrajno piše, da je okoli leta 1840 služil kot kurat v kraju Zg. Pleša nad Osojskim jezerom (Kidrič, Prešeren I, 1936, 344) ali celó Zg. Preša (Kidrič, Prešernov album 1949, 1950, 293).

Kraj se v resnici imenuje (Zg. in Sp.) Pleso (nemško Inner Teuchen), kakor ga imamo še drugod po Sloveniji in Hrvatski (zagrebško letališče), posebej pa še na Slovaškem (Štrbské Pleso). S »plešo« ali »prešo« nima nobene zveze, marveč pomeni »jezerce«. Odtod tudi priimek Plesnik, tj. Jezernik, zlasti v Savinjski dolini, kjer je bilo nekoč jezero (Logarska dolina).

Tudi primorski Fiesio je le naše Pleso v italijanskem izgovoru. O tem je že pisalo v Jeziku in slovstvu.